

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ADAPTACIJA I VALIDACIJA TESTA IMPLICITNIH ASOCIJACIJA ZA
MJERENJE STEREOTIPA O OPASNOSTI PSIHIČKIH BOLESNIKA**

Diplomski rad

Daria Sfeci

Mentorica: Prof. dr. sc. Nataša Jokić-Begić

Zagreb, 2017.

Sadržaj

Uvod.....	1
<i>Test implicitnih asocijacija.....</i>	<i>2</i>
<i>Konstruktna valjanost Testa implicitnih asocijacija.....</i>	<i>4</i>
<i>Kriterijska valjanost Testa implicitnih asocijacija.....</i>	<i>5</i>
<i>Odnos Testa implicitnih asocijacija sa eksplicitnim mjerama.....</i>	<i>6</i>
<i>Stigmatizacija psihičkih bolesnika.....</i>	<i>8</i>
<i>Stavovi prema psihičkim bolesnicima i učestali stereotipi.....</i>	<i>10</i>
Cilj i problemi istraživanja.....	12
Metoda.....	13
<i>Prijevod i adaptacija Testa implicitnih asocijacija</i>	<i>13</i>
<i>Sudionici.....</i>	<i>14</i>
<i>Instrumenti.....</i>	<i>15</i>
<i>Postupak.....</i>	<i>17</i>
Rezultati.....	17
<i>Konstruktna valjanost.....</i>	<i>19</i>
<i>Kriterijska valjanost.....</i>	<i>19</i>
Rasprava.....	22
<i>Ograničenja i smjernice za daljnja istraživanja.....</i>	<i>26</i>
<i>Praktične implikacije.....</i>	<i>28</i>
Zaključak.....	29
Literatura.....	30
Prilozi.....	37

Adaptacija i validacija Testa implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika

(Adaptation and validation of the Implicit Association Test for measuring the stereotype of danger of mentally ill people)

Daria Sfeci

Sažetak

Cilj istraživanja bila je adaptacija hrvatske inačice Testa implicitnih asocijacija (IAT) za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika te provjera nekih njegovih psihometrijskih svojstava. U istraživanju je sudjelovalo 127 sudionika – 58 studenata psihologije i 67 studenata ostalih studijskih smjerova. Primijenjeni su IAT, eksplicitne mjere stavova prema psihičkim bolesnicima (Ljestvica stavova, Termometar emocija i Semantički diferencijal) te Ljestvica socijalne distance. IAT se pokazao visoko pouzdanim u terminima unutarnje konzistencije. Konstruktna valjanost provjerena je korelacijom IAT-a i eksplicitnih mjera, pri čemu nije dobivena statistički značajna povezanost između IAT-a, Ljestvice stavova i Termometra emocija. Dobivena je povezanost sa Semantičkim diferencijalom. Usporedna valjanost provjerena je razlikom u implicitnim i eksplicitnim stavovima prema psihičkim bolesnicima između studenata psihologije i ostalih studijskih smjerova. Pokazano je kako studenti psihologije imaju statistički značajno pozitivnije stavove od studenata ostalih studijskih smjerova na eksplicitnim mjerama, ali ne i na IAT-u. Prediktivna valjanost provjerena je korelacijom IAT-a s česticama Ljestvice socijalne distance, a koja se pokazala značajnom za dvije od šest čestica. Usprkos tome, IAT se nije pokazao značajnim prediktorom tih čestica povrh eksplicitne Ljestvice stavova.

Ključne riječi: test implicitnih asocijacija, implicitne mjere stavova, stereotip opasnosti, psihički bolesnici, stigmatizacija

Abstract

The aim of this study was to adapt the Croatian version of Implicit Association Test (IAT) for the stereotype of danger of mentally ill people, and to examine some of its psychometric properties. 127 participants were included in the research – 58 psychology students and 67 students of other subjects. IAT, explicit measures of attitudes towards mentally ill people (an attitude scale, emotional thermometer scale and semantic differential scale) were used in the research, together with the social distance scale. IAT showed a great internal reliability. Construct validity was examined by correlations between IAT and explicit measures, and IAT showed no significant correlation with the attitude scale, nor with the emotional thermometer scale. There was a significant correlation with the semantic differential scale. Concurrent validity was examined by testing the difference in attitudes towards mentally ill people between psychology students and students of other subjects. It was shown that psychology students have better attitudes towards mentally ill people, but only when the attitudes were measured by explicit measures – results on IAT didn't show such difference. Predictive validity was examined by correlating IAT with each of the items of the social distance scale, and the correlation was significant for two out of six items. However, IAT was not a significant predictor of these two items above the explicit attitude scale.

Key words: Implicit Association Test, implicit attitudes measures, danger stereotype, mentally ill people, stigmatization

UVOD

Od samih svojih početaka, znanstvena psihologija pokušava pronaći način da postigne svoj primarni cilj – što bolje objasniti i predvidjeti ljudsko ponašanje. Kako brojna ljudska ponašanja nije moguće izravno proučavati ili umjetno izazvati, psihologija se uvelike oslanja na posredno proučavanje ponašanja preko raznih konstrukata (Milas, 2005). Jedan od konstrukata koji se pokazao vrlo bitnim pri objašnjavanju i predviđanju ljudskog ponašanja jesu stavovi, koje možemo definirati kao psihološku tendenciju koja se izražava vrednovanjem nekog objekta uz određeni stupanj sklonosti ili nesklonosti (Bohner, 2003). Kada govorimo o stavovima prema drugim osobama ili skupinama, postoje tri komponente stava koje su povezane s vidljivim ponašanjem. Kognitivnu komponentu čine stereotipi, definirani kao generalizacije uvjerenja o skupini ljudi kojom se istovjetna obilježja pripisuju praktički svim članovima skupine, neovisno o stvarnim varijacijama između članova (Stangor, 2010). Afektivnu komponentu stava čine predrasude – neprijateljski ili negativan stav prema prepoznatljivoj skupini ljudi, koji se zasniva isključivo na njihovu članstvu u toj skupini. Konačno, ponašajni aspekt stava čini diskriminacija, koja se definira kao neopravdani negativni ili štetni postupak prema članu skupine, jednostavno zbog njegove pripadnosti toj skupini.

Od 1930. godine pa do nedavno vladalo je mišljenje kako na psihološke procese utječu isključivo kontrolabilni procesi dostupni svijesti pojedinca, pa su se, sukladno tome, eksplicitne mjere poput samoprocjena smatrale najboljim alatom za njihovo mjerenje (Greenwald i Banaji, 1995). S vremenom se pokazalo kako one ipak nisu savršene – osim što nisu uspjele sistematično i točno predvidjeti širok raspon ljudskog ponašanja, ispostavilo se da rezultati dobiveni takvim mjerama nisu odveć vjerodostojni (Bing, LeBreton, Davison, Migetz i James, 2007). Naime, ne samo da ljudi nisu sposobni neka svoja stanja i doživljaje eksplicitno izraziti, već se često događa i da namjerno iskrivljavaju svoje odgovore, što zbog samozavaravanja, što zbog želje da se prezentiraju drugima na socijalno poželjan način. To obilježje tehnika samoprocjene posebno je važno kod ispitivanja stavova, jer je u takvim ispitivanjima često riječ o socijalno osjetljivim temama, pa su ljudi skloni namjernom iskrivljavanju rezultata (Bessenoff i Sherman, 2000). Nedostatci eksplicitnih mjera potaknuli su istraživače na potragu za drugačijim načinima ispitivanja stavova. Zanimalo ih je zašto ljudi koji izražavaju određeni stav, u situaciji kada bi taj stav trebao biti potkrepljen pripadajućim ponašanjem, iskazuju

drugačije ili sasvim suprotno ponašanje (Bohner, 2003). Pretpostavili su da u pojedincima postoji neki razlog koji nije dostupan njihovoj svijesti. Tako je nastala hipoteza o implicitnim stavovima, koji se definiraju kao evaluativne tendencije koje mogu utjecati na prosudbe i ponašanja, a da pojedinac nije svjestan njihova utjecaja. Budući da je riječ o konstruktivnom različitom od eksplicitnih stavova, bilo je potrebno osmisliti odgovarajući način njegovog mjerenja. Prvim pokušajem mjerenja implicitnih stavova smatra se metoda nazvana *primingom* (udešavanjem) (Nosek, 2005). Fazio, Sanbonmatsu, Powell i Kardes (1986) osmislili su tehniku evaluativnog *priminga*, kod koje su sudionicima prezentirali podražaje na 200 milisekundi, te mjerili vrijeme reakcije za riječi koje imaju pozitivno odnosno negativno značenje. Sudionicima bi se vrlo kratko na zaslonu pojavila slika lica osobe crne ili bijele rase, nakon čega bi im se prikazala dobra ili loša riječ. Pretpostavka je bila da će osobe koje imaju predrasude prema crnoj rasi brže reagirati kada su loše riječi prikazane nakon slike lica osobe crne rase, nego nakon bijele rase (Nosek, 2005). Osim što uvelike nedostaje empirijska potpora valjanosti ove tehnike, vremenom se pokazalo i kako ona ima vrlo nisku pouzdanost (Perugini, 2005). Prihvatljivo rješenje za mjerenje implicitnih procesa konačno je ponuđeno 1998. godine, kada su Greenwald, McGhee i Schwartz predstavili Test implicitnih asocijacija (eng. *Implicit Association Test*; IAT). Taj test pokrenuo je lavinu istraživanja implicitnih procesa. Žeželj, Lazarević i Pavlović (2010) navode kako je u razdoblju od 1992. do 2008. godine broj godišnjih publikacija u kojima se navode implicitne mjere porasao za skoro 40 puta. IAT je danas u širokoj uporabi u velikom broju domena psihologije, a slovi kao najvaljaniji implicitni test do sada poznat u svijetu psihologije, te za razliku od ostalih implicitnih metoda, IAT najčešće ima vrlo visoku pouzdanost (prosječna pouzdanost tipa unutarne konzistencije iznosi $\alpha = .79$) (Perugini, 2005).

Test implicitnih asocijacija

Test implicitnih asocijacija (IAT) mjeri razliku u jačini automatske asocijacije između atributa i dvaju ciljnih pojmova, na način da bilježi vrijeme reakcije za svaki od njih. Osnovna pretpostavka IAT-a je da će ljudi imati brže vrijeme reakcije i bit će im lakše razvrstati pojmove kada su pojmovi sukladni njihovom stavu ili mišljenju, dok će imati dulje vrijeme reakcije i bit će im teže razvrstati pojmove kada su im ti pojmovi nesukladni. Ovisno o predmetu mjerenja, ciljne pojmove i attribute čine riječi ili slike koje su dobri reprezentivi onoga što se želi istražiti. Primjerice, Greenwald i suradnici (1998) u

svome su istraživanju koristili kategorije *cvijeće* i *insekti* za ciljne pojmove, te kategorije *ugodno* i *neugodno* za attribute. Za svaku od četiri navedene kategorije smišljene su podražajne riječi koje im odgovaraju (npr. *cvijeće* – ruža, tulipan; *insekti* – pčela, osa; *ugodno* – sreća, mir; *neugodno* – trulo, ružno; itd.).

Sudionici IAT rješavaju na računalu. Najprije ih se uputi u zadatak tako da se usmjere na brzinu i točnost rješavanja zadataka, a bez da se napomene kako je zapravo riječ o mjerenju automatskih asocijacija odnosno stavova. Uobičajeno, IAT se sastoji od sedam blokova, a prije svakog od njih slijedi kratka uputa. Zadatak sudionika je razvrstavati pojmove koji se prikazuju jedan po jedan na sredini zaslona u kategorije koje se nalaze u lijevom i desnom gornjem kutu zaslona. Prva dva bloka služe sudionicima da uvježbaju kategorizaciju podražaja te da se upoznaju s prostornim razmještajem ciljnih pojmova i atributa. U prvom bloku uvježbava se razvrstavanje podražaja iz kategorije ciljnih pojmova, odnosno, ako se poslužimo gore navedim primjerom, zadatak je pritisnuti lijevu tipku na tipkovnici ako se pojavi riječ koja pripada kategoriji *cvijeće* ili desnu tipku ako se pojavi riječ iz kategorije *insekti*. U drugom bloku zadatak je isti, samo se sada razvrstavaju podražaji iz kategorije atributa – dakle lijeva tipka služi za kategorizaciju podražaja u kategoriju *ugodno*, a desna za kategoriju *neugodno*. Treći i četvrti blok su tzv. kompatibilni blokovi koji sadrže kombinirani zadatak u kojem se sve četiri kategorije pojavljuju zajedno. Zadatak sudionika je pritisnuti lijevu tipku za riječi iz kategorija *cvijeće* ili *ugodno*, a desnu tipku za riječi iz kategorija *insekti* ili *neugodno*. Peti blok ponovno sadrži zadatak jednostavne kategorizacije podražaja u kategorije ciljnih pojmova kao i prvi blok, dakle *cvijeće* i *insekti*, ali sada se kategorije nalaze na obrnutoj strani. Potrebno je pritisnuti lijevu tipku za kategorizaciju riječi u kategoriju *insekti*, a desnu tipku za kategoriju *cvijeće*. Šesti i sedmi blok, tzv. nekompatibilni blokovi, sadrže kombinaciju sve četiri kategorije, no sada se kategorija *insekti* pojavljuje zajedno s kategorijom *ugodno*, a kategorija *cvijeće* s kategorijom *neugodno*. Na temelju razlike u vremenu reakcije potrebne za razvrstavanje podražaja u kompatibilnim i nekompatibilnim blokovima računa se IAT mjera (D) (Greenwald, Nosek i Banaji, 2003). Pozitivni predznak označava jaču automatsku asocijaciju kategorije *cvijeće* s kategorijom *ugodno*, dok negativni predznak označava jaču automatsku asocijaciju kategorije *cvijeće* s kategorijom *neugodno*. U opisanom istraživanju, pretpostavka IAT-a

je potvrđena – sudionici su imali brže vrijeme reakcije za kompatibilne nego za nekompatibilne kategorije, odnosno značajno su više povezivali *cvijeće s ugodnim*.

Greenwald i suradnici (1998) zatim su odlučili IAT primijeniti na stavove koje su procijenili relevantnijima za stvarno ponašanje, točnije na rasne preferencije. U jednom od svojih eksperimenata oponašali su dizajn gore opisanog IAT-a, samo su ciljni pojmovi umjesto *cvijeća* i *insekata* bile evaluativne kategorije *bijela rasa* i *crna rasa*. Pokazali su kako bijelci imaju jaču automatsku preferenciju prema bijeloj rasi. Isti rezultati kasnije su dobiveni u brojnim istraživanjima stavova, stereotipa i predrasuda – za rasu (McConnell i Leibold, 2001; Heider i Skowronski, 2007); za religijske stavove i stavove prema starijim osobama (Rudman, Greenwald, Mellott i Schwartz, 1999); za stavove o homoseksualnosti (Banse, Seise i Zerbes, 2001); za stavove o pretilim osobama (Bessenoff i Sherman, 2000; Brochu i Morrison, 2008); romantičnim partnerima (Banse i Kowalick, 2007) te psihičkim bolesnicima (Teachman, Wilson i Komarovskaya, 2006; Peris, Teachman i Nosek, 2008).

Konstruktna valjanost Testa implicitnih asocijacija

IAT je veoma privlačan istraživačima jer je relativno jednostavan za konstrukciju, a primjenjiv je na širok raspon konstrukata. Međutim, za njegovu opravdanu uporabu kao mjere implicitnih stavova bilo je potrebno dokazati da rezultat zaista upućuje na stav, a ne a nešto drugo. Najlogičnija provjera valjanosti IAT-a istraživačima je bila oslanjanje na mjere samoprocjena – ako IAT zaista mjeri određeni stav, on bi trebao biti u pozitivnoj korelaciji s eksplicitnim mjerama istog tog stava. Međutim, vrlo rijetka istraživanja su to i pokazala (npr. Banse i sur., 2001; Banse i Kowalick, 2007), dok je s druge strane čitav niz istraživanja pokazao upravo suprotno – IAT i eksplicitne mjere najčešće ne koreliraju statistički značajno, a i kada su značajne, te korelacije su vrlo niske (npr. Hoffman i sur., 2003; Nosek i sur., 2007). Prema meta-analizi Hoffmana i suradnika (2003), prosječna korelacija implicitnih i eksplicitnih mjera iznosi $r = .24$, a raspon se kreće od $r = -.25$ pa sve do $r = .60$. Takvi rezultati doveli su do zaključka kako su implicitni i eksplicitni stavovi različiti, iako međusobno povezani konstrukti, što je kasnije dodatno potkrepljeno istraživanjima (npr. Brochu i Morrison, 2008; Heider i Skowronski, 2007; Nosek i Smyth, 2007). Nosek i Smyth (2007) sukladno tome tvrde kako je konstruktna valjanost koja se utvrđuje korelacijama IAT-a i eksplicitnih mjera ustvari diskriminantna, a ne

konvergentna kao što se u početku smatralo. To je za sobom povuklo brojne kritike i alternativne interpretacije IAT rezultata.

Jedno od predloženog alternativnog objašnjenja rezultata na IAT-u jest da je to ustvari mjera poznatosti, tj. češćoj izloženosti određenim podražajima. Prema tome bi sudionici imali brže vrijeme reakcije za podražaje s kojima se češće susreću. U istraživanju Greenwalda i suradnika (2008) riječi korištene u kategoriji *insekata* bile su one koje se značajno češće pojavljuju u engleskom jeziku od riječi korištenih u kategoriji *cvijeća*, no razlika u jačini automatske preferencije bila je neovisna o tome, čime su dokazali da uradak na IAT-u nije rezultat češće izloženosti određenim pojmovima. Drugo alternativno objašnjenje jest da je IAT mjera znanja o stereotipima. Sudionici povezuju bijelce s ugodnim jednostavno zato što su svjesni rasnih predrasuda i stereotipa. Isto vrijedi i za ostale izučavane konstrukte. Kako bi to provjerili, Banse i suradnici (2001) testirali su homoseksualce i heteroseksualce na IAT-u. Ukoliko je istina da je IAT mjera znanja o stereotipima, njihov se rezultat ne bi trebao razlikovati jer su homoseksualci jednako svjesni stereotipa kao i heteroseksualci. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su suprotno – homoseksualci su i dalje pokazivali jaču automatsku preferenciju kada je ta kategorija uparena s ugodnim, nego s neugodnim, čime su podržali tvrdnju da je IAT mjera osobnih implicitnih stavova a ne znanja o stereotipima.

Kriterijska valjanost Testa implicitnih asocijacija

Kriterijska valjanost dijeli se na usporednu (dijagnostičku) i prediktivnu (prognostičku). Usporedna valjanost označava koliko podatci o mjerenom konstrukturu dobiveni određenim testom odgovaraju podacima koji su već utvrđeni nekom drugom mjerom istog konstrukta, dok prediktivna valjanost označava koliko dobro test može predvidjeti neki kriterij odnosno ponašanje (Jackson, 2000).

McConnell i Leibold (2001) navode da je ponašanje ultimativni kriterij za procjenu valjanosti nekog instrumenta. Ukoliko je IAT mjera implicitnih stavova, trebao bi valjano predviđati ponašanje, a barem jednako kao i mjere eksplicitnih stavova. Greenwald, Uhlmann, Poehlman i Banaji (2009) u svojoj su metaanalizi 122 studije zaključili kako je IAT dobar prediktor konkretnih ponašanja. Iako je prosječna prediktivna valjanost IAT-a ($r = .27$) bila nešto niža od prosječne prediktivne valjanosti eksplicitnih mjera ($r = .36$), ovi autori navode kako je IAT svejedno vrijedan mjerni

instrument jer njegov efekt kod socijalno osjetljivih tema ostaje isti, dok kod eksplicitnih mjera opada. Također, dokazana je dodatna valjanost IAT-a povrh eksplicitnih mjera, uz puno manju mogućnost manipuliranja rezultatima i lažiranja. Budući da i eksplicitne mjere i IAT imaju inkrementalnu valjanost, ovi autori preporučuju korištenje i jednih i drugih mjera kao najbolju predikciju ponašanja. To je u skladu s Peruginijevim interaktivnim modelom (2005) koji tvrdi da eksplicitni i implicitni stavovi promatrani zajedno imaju jaki utjecaj na ponašanje. Daljnja istraživanja sustavno pokazuju kako su eksplicitne mjere bolji prediktori ponašanja nad kojim pojedinci imaju kontrolu i svjesni su ih, dok su implicitne mjere i IAT pogodnije za predikciju spontanog, neverbalnog ponašanja koje nije pod svjesnom kontrolom (npr. Bessenoff i Sherman, 2000; Heider i Skowronski, 2007; Hofmann, Gawronski, Gschwendner, Le i Schmitt, 2003). Također, kada su u pitanju socijalno osjetljive teme (stereotipi, predrasude) kod kojih su sudionici motivirani iskrivljavati odgovore kako bi se prikazali sebi ili drugima u pozitivnijem svjetlu, IAT se pokazao boljim prediktorom jer je vrlo teško lažirati njegov rezultat (npr. Nosek i Smyth, 2007; Nosek i sur., 2007; Rudman i Ashmore, 2007).

Odnos Testa implicitnih asocijacija sa eksplicitnim mjerama

Sve navedeno potaknulo je istraživače da dublje istraže odnos implicitnih i eksplicitnih stavova. Ponuđena su tri moguća objašnjenja za niske korelacije IAT-a s eksplicitnim mjerama (Hoffman i sur., 2003). Prvo, da su eksplicitne mjere ograničene na svjesne procese, a da IAT mjeri procese koji su nedostupni svjesnoj kontroli. Drugo objašnjenje jest da su implicitni stavovi generalno dostupni svijesti, ali ljudi ih ne mogu eksplicitno izraziti, ili ih pak ne žele pokazati radi njihove socijalne nepoželjnosti. Treće objašnjenje je da na rezultat IAT-a utječu neke proceduralne varijable, kao što su broj podražajnih riječi, redosljed kompatibilnih i nekompatibilnih blokova i slično.

Najviše istraživanja ovih postavki idu u prilog prvome objašnjenju – implicitni i eksplicitni stavovi su različiti, ali međusobno povezani konstrukti, koji se trebaju koristiti zajedno u svrhu što bolje predikcije ponašanja. Fazio (1990) postavlja tzv. *MODE* model (*motivacija i mogućnost kao odrednice*) koji objašnjava kako stavovi utječu na prosudbe i ponašanje. Prema tom modelu postoje fundamentalne razlike u ponašanju temeljenom na svjesnim u odnosu na nesvjesne procese, te su eksplicitne mjere bolji prediktori ponašanja koje je pod svjesnom kontrolom, dok su implicitne mjere bolji prediktori za

ponašanja koja su neverbalna i kod kojih pojedinci nemaju motivacije ili prilike kontrolirati ishod. Perugini (2005) predlaže tri prediktivna modela implicitnih i eksplicitnih mjera: (1) aditivni – svaka od mjera zahvaća zasebni dio varijance; (2) multiplikativni – dvije vrste mjera su u interakciji pri predikciji ponašanja; i (3) model dvostruke disocijacije – implicitne mjere bolje predviđaju spontano ponašanje, a eksplicitne mjere kontrolirano. Dok za aditivni model nije pronađena empirijska potvrda, multiplikativni model je potvrđen (Perugini, 2005); isto kao i model dvostruke disocijacije (npr. Asendorpf, Banse i Mücke, 2002; Steffens i Schulze König, 2006). Također, istraživanja pokazuju kako su korelacije IAT-a s eksplicitnim mjerama više kada su te mjere bazirane na afektivnoj komponenti (ljestvica emocionalnog termometra i ljestvica semantičkog diferencijala), a niže kada se radi o standardiziranim upitnicima koji zahtijevaju kognitivnu obradu informacija (Hofmann i sur., 2003). Razlika u implicitnim i eksplicitnim evaluacijama opažena je čak i na neuralnom planu (Cunningham, Johnson, Gatenby, Gore i Banaji, 2003; Cunningham i sur., 2004), a više istraživanja uočilo je aktivaciju amigdala pri implicitnome evaluativnom procjenjivanju (Cunningham i sur., 2004; LeDoux, 2000).

Nosek (2005) je predložio četiri moderatora implicitnih i eksplicitnih procesa zbog kojih su korelacije njihovih mjera sustavno niske i neznčajne. Prvi je *evaluativna jačina*. Karakteristike snažnih evaluacija su otpornost na promjene, vođenje procesuiranja informacija i snažna predikcija ponašanja. Što su evaluacije osobno važnije, stabilnije i ekstremnije, to će više eksplicitne i implicitne mjere korelirati, za razliku od evaluacija koje su ambivalentne i pojedincu nebitne. *Dimenzionalnost* se odnosi na činjenicu da se bipolarnе asocijacije brže aktiviraju i konzistentnije su od unipolarnih, zbog čega su pri bipolarnom definiranju konstrukta korelacije implicitnih i eksplicitnih mjera. Moderator *samoprezentacije* odnosi se na mijenjanje odgovora u svrhu boljeg samopredstavljanja – kada nema brige o samoprezentaciji korelacije su više. Konačno, *distinktivnost* se odnosi na diskrepancu između osobnih uvjerenja i društvene norme, a što više osobno uvjerenje odgovara određenoj normi, to su više korelacije implicitnih i eksplicitnih mjera.

Što se tiče utjecaja proceduralnih varijabli, Greenwald i suradnici (1998), kao i Nosek, Greenwald i Banaji (2005) detaljno su istražili njihov utjecaj te zaključili kako gotovo nijedna od njih ne utječe na rezultat na IAT-u. Naime, broj podražajnih riječi mijenja rezultat na IAT-u tek kada je sveden na minimalni broj (odnosno na jednu

podražajnu riječ po kategoriji), a zaključuju da je bolje odabrati manji broj riječi koje su dobri reprezentanti kategorije, nego veći broj riječi koje su osrednji. Također, redosljed rješavanja implicitnih i eksplicitnih mjera najčešće ne pokazuje utjecaj na rezultate (iako neki istraživači predlažu prvo rješavanje IAT-a radi njegove netransparentnosti) (Hoffman i sur., 2003). Jedina varijabla koja je pokazala značajan utjecaj je redosljed kompatibilnih i nekompatibilnih blokova, zbog čega se svakako preporuča slučajan raspored redosljeda blokova.

Jedna od glavnih pretpostavljenih prednosti IAT-a u odnosu na mjere samoprocjene je nemogućnost namjernog iskrivljavanja rezultata. Istraživanja koja su se usmjerila na lažiranje IAT-a pokazuju kako to nije nemoguće, ali je vrlo rijetko i teško (Cvencek, Greenwald, Brown, Gray i Snowden, 2010; Fiedler i Bluemke, 2005; Steffens, 2004). Utvrđeno je kako je za uspješno lažiranje rezultata potrebno da sudionik ima barem jedno prethodno iskustvo rješavanja IAT-a (Fiedler i Bluemke, 2005), a najčešće ni to nije dovoljno – kada im je dana eksplicitna uputa da lažiraju, sudionici su bili osrednje uspješni, dok su potpuno uspješni bili tek kada im je točno objašnjeno kako da to učine (Cvencek i sur., 2010). Osim toga, Cvencek i suradnici (2010) osmislili su način da detektiraju i djelomično korigiraju efekte potencijalnog lažiranja. Njihov CTS indeks (*Combined Task Slowing Index*) može detektirati lažiranje IAT-a sa 75% preciznosti. Dakle, iako nije potpuno nemoguće, lažiranje rezultata na IAT-u je vrlo složeno, a u svakom slučaju je puno manje izvedivo nego kod eksplicitnih mjera (Steffens, 2004).

Stigmatizacija psihičkih bolesnika

Iako katkad korisni prečaci u ljudskim prosudbama, stereotipi mogu biti vrlo štetni i voditi do predrasuda i diskriminacije (Stier i Hinshaw, 2007), a koja mogu rezultirati opasnim posljedicama za psihičko, pa i tjelesno zdravlje pojedinaca. Stereotipi, predrasude i diskriminacija udružuju se u proces tzv. stigmatizacije (Corrigan, Markowitz, Watson, Rowan i Kubiak, 2003; Teachman i sur., 2006). Stigma je socijalni konstrukt koji ima dvije osnovne komponente: prepoznavanje različitosti na temelju neke oznake i posljedično obezvrjeđivanje osobe koja je njezin nositelj (Heatherton, Kleck, Hebl i Hull, 2000). Pri tome se stigma dijeli na tzv. javnu, koja označava skup reakcija opće javnosti prema određenoj skupini na temelju stigme vezane uz tu skupinu i na

samostigmatizaciju kod koje stigmatizirani pojedinci internaliziraju te reakcije i počinju se poistovjećivati sa svojom stigmom (Rüsch, Angermeyer i Corrigan, 2005).

Objekt stigmatizacije mogu biti različite socijalne skupine, od religijskih pa do političkih, a jedna od skupina koja zbog svoje stigme trpi najviše posljedica jesu psihički bolesne osobe (Corrigan i Miller, 2004; Murray i Lopez, 1996). Psihički bolesnici značajno su više stigmatizirani nego bilo koja skupina s drugim zdravstvenim problemima (Corrigan, 2004). Suočeni su s brojnim društvenim i emocionalnim posljedicama, uključujući socijalno povlačenje, smanjenje produktivnosti, smanjeno samopoštovanje te povišeni negativni afekt (Heatherton i sur., 2000). Obitelji pogođenih navode stigmom kao veliki problem za njihovog bolesnog člana, ali i za sebe – osjećaju sram, samookrivljavaju se i gube vjeru, a to ima negativan utjecaj na njihovu psihičku dobrobit (npr. Corrigan i Miller, 2004; Martens i Addington, 2001). U istraživanju Jokić-Begić, Kamenov i Lauri Korajlija (2005) na hrvatskom uzorku, navode se slični problemi, od kojih se najviše ističu neshvaćanje okoline, gubitak dostojanstva i socijalna izoliranost, osuda okoline te oduzeta budućnost. Nadalje, pokazano je kako psihički bolesnici imaju lošiji tretman u zdravstvu po pitanju njihovih tjelesnih problema, nego što je slučaj sa psihički zdravim pojedincima (Corrigan, 2004; Peris i sur., 2008). Dokazano je i kako poslodavci značajno rjeđe zapošljavaju psihičke bolesnike, a stanodavci im rjeđe iznajmljuju stanove (Stier i Hinshaw, 2007). Corrigan, Markowitz i Watson (2004) navode čak i moguće restrikcije osnovnih ljudskih prava kada je dijagnoza psihičkog bolesnika poznata okolini – glasanje, pravo na vozačku dozvolu ili skrbništvo nad djecom. Zbog ovih pojava, neki autori smatraju da bi se trebalo izbjegavati eksplicitno postavljanje dijagnoze psihičke bolesti (npr. Angermeyer i Matschinger, 2003). Scheffova *teorija etiketiranja* (Scheff, 1966) tvrdi da kada su ponašanja pojedinca označena kao „psihička bolest“, to aktivira negativne stereotipe i vodi do socijalnog odbacivanja pojedinca i promjene njegovog identiteta, a ti stereotipi potaknuti etiketom zatim vode do diskriminatornih ponašanja prema psihičkim bolesnicima (Angermeyer i Matschinger, 2003). Angermeyer i Matschinger (2003) istraživanjem su utvrdili kako je etiketa psihičke bolesti aktivirala kod ljudi percepciju opasnosti, koja je posljedično dovela do straha i socijalne distanciranosti. Iz toga zaključuju kako etiketiranje ima više negativnih nego pozitivnih posljedica za psihičke bolesnike. Budući da su psihički bolesnici često svjesni kako ih ljudi vide, skloni su skrivati svoje dijagnoze ili izbjegavati

kontakt s ljudima od straha da će biti stigmatizirani (Corrigan 2004). To se pak reflektira na njihovu spremnost da uopće potraže pomoć za svoje probleme, ili da vrlo brzo odustanu od tretmana – Corrigan (2004) navodi kako manje od 30% psihički bolesnih traži stručnu pomoć, a od onih koji ju i potraže, manje od 40% ima stabilni tretman u razdoblju od godinu dana, što stvara ogromnu barijeru njihovom oporavku i društvenoj integraciji.

Stavovi prema psihičkim bolesnicima i učestali stereotipi

Iako su odnos i stavovi prema psihički bolesnima drastično bolji i humaniji nego u prošlosti, i dalje su jako obilježeni predrasudama i stereotipima (Oyserman i Swim, 2001). Tome pripomažu i mediji, koji redovito prikazuju psihički bolesne ljude kao opasne bolesnike kojima je mjesto u ustanovama, a studije sve više pokazuju asociranje psihičkih bolesti s percepcijom nasilja, nepredvidljivosti i opasnosti (Corrigan i sur., 2003). Sterotip koji se najčešće spominje u literaturi jest stereotip opasnosti (npr. Corrigan i sur., 2003; Corrigan, 2004; Crisp, Gelder, Rix, Meltzer i Rowlands, 2000; Stier i Hinshaw, 2007; Wahl i Aroesty-Cohen, 2010), a česti su i stereotipi nepredvidljivosti (Wahl i Aroesty-Cohen, 2010) te nemogućnosti oporavka (Crisp i sur., 2000). Ivezic (2006) navodi kako okolina psihički oboljele doživljava opasnim, nesposobnim za samostalan život, slabijim koji su sami krivi za svoju bolest te neizlječivim. Jokić-Begić i suradnici (2005) su u istraživanju na hrvatskom uzorku zabilježili da su najčešći stereotipi (redom): nestabilan, nepredvidljiv, bolestan, nervozan, neshvaćen, suicidalan, nesiguran i problematičan. Corrigan i suradnici (2003) navode kako je ključna stvar u ponašanju ljudi prema psihičkim bolesnicima percipirana opasnost – što opasnijima pojedinac smatra psihičke bolesnike, to je veća vjerojatnost da će se distancirati od njih.

Osim što je javnost puna stereotipa, nerijetko je to slučaj i kod djelatnika u ustanovama za mentalno zdravlje, koji imaju još veći utjecaj na život bolesnika od javnosti (Wahl i Aroesty-Cohen, 2010). Istraživanja pokazuju kako su negativni stereotipi i predrasude vidljivo prisutni kod djelatnika te utječu na skrb o psihičkim bolesnicima (Ross i Goldner, 2009; Wahl i Aroesty-Cohen, 2010). Kliničari u svome radu ne moraju biti svjesni svojih predrasuda, ali činjenica je da one značajno mogu utjecati na odluke vezane uz dijagnozu, kao i na tretman i prognozu oporavka, što može biti pogubno za zdravlje oboljelog pojedinca (Peris i sur., 2008). U istraživanjima na hrvatskim uzorcima

(Čarija, 2008; Pavelić, 2008) utvrđeno je kako djelatnici u ustanovama mentalnog zdravlja imaju uglavnom pozitivne stavove prema mentalno oboljelima, dok socijalni radnici i sestre imaju nešto negativnije stavove.

Kao i svi ostali stavovi, stavovi prema psihičkim bolesnicima najčešće se mjere eksplicitnih mjera samoprocjene. Pri tome se istraživači susreću s već navedenim nedostacima eksplicitnih mjera – ljudi su često visoko motivirani da ne ispadnu skloni predrasudama, pogotovo ne prema osjetljivim skupinama kao što su psihički bolesnici (Teachman i sur., 2006). Tako je u području istraživanja stavova prema psihičkim bolesnicima počeo sve veću ulogu imati Test implicitnih asocijacija. Teachman i suradnici (2006) su, da bi istražili implicitne stavove prema psihičkim bolesnicima, konstruirali tri različita IAT-a – ciljani pojmovi uvijek su bili *psihički bolesne osobe* i *tjelesno bolesne osobe*, dok su se atributi mijenjali. Budući da je IAT relativna mjera, nužno je da postoji jednaka, usporediva kategorija, zbog čega je odabrana kategorija *tjelesno bolesne osobe* (Teachman i sur., 2006; Peris i sur., 2008; Žeželj i sur., 2010). Atributi su bili sljedeći: *dobro-loše*, *krivo-nevino* i *bespomoćno-kompetentno*. U svome istraživanju Teachman i suradnici (2006) pokazali kako postoje negativni implicitni stavovi prema psihički bolesnim osobama, na način da ljudi više povezuju attribute *loše*, *krivo* i *bespomoćno* s ciljnim pojmom *psihički bolesnih osoba*, nego s ciljnim pojmom *tjelesno bolesnih osoba*, a taj je efekt pronađen čak i kod samih psihičkih bolesnika (efekti su bili umjereni do veliki).

Isti IAT-i primjenjeni su u istraživanju stavova zdravstvenih djelatnika (Peris i sur., 2008), u kojem je pokazano da skupina djelatnika koja se bavi mentalnim zdravljem ima bolje implicitne stavove od ostalih medicinskih djelatnika. Također, eksplicitne mjere bile su značajan prediktor negativnijih prognoza oporavka, dok je IAT bio značajan prediktor „pretjeranog postavljanja dijagnoze“ (eng. *overdiagnosis*) (Peris i sur., 2008). Korelacije IAT-a i eksplicitnih mjera i u ovom su se istraživanju pokazale niskima, a istraživači zaključuju kako je za razmatranje stigme preporučljivo koristiti obje vrste mjera, jer svaka ima jedinstveni doprinos u objašnjavanju stigmatizacije (Peris i sur., 2008).

Danas postoje brojni IAT-i, kako u ostalim područjima psihologije, tako i u području mentalnog zdravlja. S obzirom na to da je stereotip opasnosti najčešći u literaturi

te da je percipirana opasnost ključna u ponašanju ljudi prema psihički bolesnima (Corrigan i sur., 2003), za potrebe ovog istraživanja korišten je IAT za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika. Do sada se IAT u Hrvatskoj istraživao samo u kontekstu organizacijske psihologije, za mjerenje implicitnog motiva za moći te implicitne agresije (Parmač Kovačić, Galić i Kušan, 2015), a ovo će biti njegova prva primjena u kliničkoj domeni. Zbog toga će se ovo istraživanje prvenstveno usmjeriti na istraživanje nekih psihometrijskih svojstava testa – pouzdanosti te konstruktne i kriterijske valjanosti.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bila je provjera nekih psihometrijskih svojstava hrvatske inačice Testa implicitnih asocijacija za mjerenje implicitnog stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika.

U skladu s time, postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze:

1. Ispitati pouzdanost tipa unutarnje konzistencije Testa implicitnih asocijacija za mjerenje implicitnog stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika.

Hipoteza 1: Očekuje se da će pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbachov α) Testa implicitnih asocijacija za mjerenje implicitnog stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika pripadati najmanje visokom razredu pouzdanosti ($\alpha > .80$).

2. Ispitati konstruktnu valjanost Testa implicitnih asocijacija za mjerenje implicitnog stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika.

Hipoteza 2: Očekuje se da će korelacija implicitnog stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika mjerenog hrvatskom verzijom IAT-a s ljestvicom stavova o psihičkim bolesnicima biti pozitivna i statistički neznačajna, dok će korelacija s ljestvicom Termometra emocija i česticom Semantičkog diferencijala biti pozitivna i statistički značajna.

3. Ispitati kriterijsku valjanost (usporednu i prediktivnu) Testa implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika.

Hipoteza 3.1: Očekuje se da će postojati statistički značajna razlika u implicitnim stereotipima opasnosti psihičkih bolesnika i u eksplicitnim stavovima sudionika prema psihičkim bolesnicima, ovisno o smjeru njihovog studija, na način da će

studenti psihologije imati pozitivnije implicitne i eksplicitne stavove prema psihičkim bolesnicima.

Hipoteza 3.2: Očekuje se da će implicitni stereotip o opasnosti psihičkih bolesnika biti pozitivno i statistički značajno povezan sa česticama Ljestvice socijalne distance kao mjerom bihevioralnih namjera.

Hipoteza 3.3: Očekuje se da će rezultat na IAT-u biti značajan prediktor rezultata na Ljestvici socijalne distance te objašnjavati njezinu varijancu povrh eksplicitne mjere Ljestvice stavova.

METODA

Prijevod i adaptacija Testa implicitnih asocijacija

Test implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika preuzet je s web stranice <https://implicit.harvard.edu/implicit/user/pimh/selectastudy.html>. Konstruirala ga je skupina istraživača na američkome sveučilištu Harvard, a test je preuzet uz njihovu pismenu dozvolu.

Iz američke verzije Testa implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika preuzeto je ukupno 20 riječi – 16 podražajnih riječi te četiri riječi koje imenuju kategorije. Riječi su zatim podvrgnute procesu *povratnog prijevoda* (eng. *back translation*). Najprije su prevedene s engleskog jezika na hrvatski, uz pomoć šest kompetentnih osoba – dvije bilingualne osobe (materinji jezik im je i hrvatski i engleski), dvoje studenata završnih godina studija anglistike, te dvije osobe koje imaju najvišu razinu znanja engleskog jezika mjerenog prema Zajedničkome europskome referentnom okviru za jezike (C2). Prijevodi podražajnih riječi, kao i riječi koje imenuju ciljne pojmove i attribute, nisu se razlikovali među prevoditeljima, odnosno svi prevoditelji preveli su riječi jednoznačno. Riječi su zatim dane drugih šest kompetentnih osoba (istih karakteristika kao gore navedene) u svrhu prijevoda s hrvatskog natrag na engleski jezik. U tom procesu, 15 od 16 podražajnih riječi, kao i četiri riječi koje imenuju kategorije, poklapale su se među svim prevoditeljima. Sporna je bila riječ „nesigurno“, koja je prevedena od engleske riječi „unsafe“, a u procesu *povratnog prijevoda* su je svi prevoditelji preveli kao „insecure“. Nakon toga, organizirana je fokusna grupa sačinjena od osam studenata (dvoje studenata psihologije te šest studenata ostalih studijskih

smjerova), a u svrhu rasprave o prijevodu. Svi sudionici fokus skupine složili su se s prijevodima svih riječi. Za spornu riječ „nesigurno“ predloženo je da ostane, jer je jedan sudionik pretpostavio da će u kontekstu samog testa sudionici shvatiti da se misli na tjelesnu, a ne psihičku nesigurnost. To je testirano tako da je sporna riječ uklopljena u kontekst, odnosno napisana zajedno s ostalim riječima koje pripadaju kategoriji „opasno“, te ponovno dana prevoditeljima. U ovome slučaju, svi prevoditelji preveli su riječ „nesigurno“ kao „unsafe“, koja je i bila izvorna riječ. Sve izvorne riječi američke verzije testa nalaze se u Prilogu A.

Što se tiče upute i ostalih smjernica korištenih u testu, s obzirom na to da su u suštini identične za sve vrste Testa implicitnih asocijacija, one su preuzete iz prijašnjih istraživanja IAT-a na hrvatskome govornom području, točnije od skupine istraživača s Katedre za organizacijsku psihologiju i psihologiju rada pri Odsjeku za psihologiju.

Test je adaptiran uz pomoć računalnog programa *Inquisit5Lab*. Predložak testovnog skripta „Implicit Association Test – IAT“ (Greenwald i sur., 2008) preuzet je iz baze <http://www.millisecond.com/download/library>. Predložak sadrži fiksni dio skripta na temelju kojeg program radi, te promjenjivi dio skripta gdje istraživači mogu mijenjati informacije ovisno o tome za što im je test potreban. Tako su predlošci izvornih riječi, upute i smjernice za rješavanje testa zamijenjene adekvatnim hrvatskim prijevodom.

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 127 studenata. 97 studenata bilo je ženskog, a 28 muškog spola (dvoje sudionika nije označilo spol) . Prosječna dob bila je približno 23 godine ($M = 22.59$ uz $SD = 2.19$). Od navedenih studenata, 58 je bilo studenata psihologije, a 67 studenata ostalih fakulteta i studijskih smjerova (dvoje sudionika nije upisalo podatke o studiju). Najviše studenata pripadalo je studijima društveno-humanističkog usmjerenja (njih 48), a slijede ih studenti biomedicine i zdravstva (6) te studenti tehničkog usmjerenja (5). Preostali studenti pripadaju prirodnim, biotehničkim i umjetničkim studijskim smjerovima (8). Uzorak je bio prigodno odabran – oglas o istraživanju s unaprijed određenim terminima istraživanja postavljen je na razne studentske skupine na društvenim mrežama, a sudionici su se sami javljali za sudjelovanje upisivanjem u tablicu. Korištena je i metoda *snježne grude*, u kojoj je studentima različitih

studijskih smjerova poslan oglas za istraživanje, a oni su ga prosljedili na društvene mreže svojih studijskih skupina.

Instrumenti

Test implicitnih asocijacija

Test implicitnih asocijacija (eng. *Implicit Association Test*; IAT) za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika sastojao se od sedam već spomenutih blokova. Atributi i ciljni pojmovi korišteni u istraživanju nalaze se u Prilogu B.

Zadatak sudionika bio je što brže i uz što manje pogrešaka razvrstati podražajne riječi u zadane kategorije. Podražajne riječi pojavljivale su se jedna po jedna na sredini zaslona, dok su kategorije bile ispisane u lijevom i desnom uglu zaslona. Kada je podražajna riječ pripadala lijevoj kategoriji, sudionicima je bilo rečeno da pritisnu tipku „E“, a kada je podražajna riječ pripadala desnoj kategoriji, tipku „I“. U slučaju pogreške, na zaslonu bi se pojavio znak „X“, a sudionici su upućeni da pogrešku isprave pritiskom na drugu, odgovarajuću tipku. Redoslijed prikazivanja kritičnih blokova bio je nasumičan, tako da je dio sudionika najprije rješavao kompatibilni blok pa zatim nekompatibilni, a drugi dio sudionika rješavao je blokove obrnutim redoslijedom. U Prilogu C nalazi se prikaz zaslona jednog od zadataka na Testu implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika. Shematski prikaz testa nalazi se u Prilogu D.

Ukupan rezultat na IAT-u (D) računa se primjenom posebnoga računalnog algoritma (Greenwald i sur., 2003). Negativan predznak upućuje na implicitno povezivanje stereotipa opasnosti sa tjelesno bolesnim osobama, a pozitivan predznak znači implicitno povezivanje stereotipa opasnosti sa psihički bolesnim osobama. Apsolutne vrijednosti tih iznosa ukazuju na intenzitet asocijacija (*IAT efekt*), pri čemu $D > .15$ znači *blagi efekt*, $D > .35$ *umjereni efekt*, a $D \geq .65$ *jaki efekt*. Budući da viši rezultat na IAT-u označava negativniji stav prema psihičkim bolesnicima, a što je u suprotnosti s ostalim korištenim ljestvicama kod kojih viši rezultat označava pozitivniji stav, za potrebe prikaza korelacijskih rezultata ovog istraživanja uzete su apsolutne vrijednosti rezultata na IAT-u radi lakše interpretacije rezultata.

Ljestvica stavova o psihičkim bolesnicima

Korištena ljestvica stavova sastoji se od 25 visokodiskriminativnih tvrdnji, a preuzeta je iz istraživanja Jokić-Begić, Kamenov i Lauri Korajlija (2005). Zadatak sudionika bio je da na priloženoj ljestvici od 5 stupnjeva označe svoj stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom, pri čemu 1 znači „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“. Čestice s negativnim tvrdnjama kasnije su rekodirane kako bi njihov rezultat bio u skladu s ostalim česticama u upitniku. Ukupni rezultat dobiva se jednostavnom linearnom kombinacijom svih 25 tvrdnji, a viši ukupni rezultat znači pozitivniji stav prema psihičkim bolesnicima. Pouzdanost ove ljestvice iznosi $\alpha = 0.89$.

Ljestvica Termometra emocija

Ljestvica Termometra emocija preuzeta je iz istraživanja Rudmana, Greenwalda, Mellotta i Schwartz (1999). Ljestvica sadrži liniju od 100 stupnjeva, pri čemu 0 znači hladno/nepovoljno, 50 neutralno, a 100 toplo/povoljno. Linija sadrži 10 međustupnjeva (0,10,20,...,90,100) za lakšu orijentaciju sudionika. Zadatak sudionika je označiti kako se osjećaju pri pomisli na psihičke bolesnike, tako da svoj odgovor zabilježe znakom „X“ na bilo kojem dijelu linije.

Čestica semantičkog diferencijala za stereotip o opasnosti psihičkih bolesnika

Zadatak sudionika bio je na ljestvici od -3 do 3 označiti koji od pojmova u paru *bezopasno-opasno* se više odnosi na psihički bolesne osobe. Pri tome -3 znači da se pojam *bezopasno* u potpunosti odnosi na psihički bolesne osobe; 0 znači da pojmovi *nisu relevantni za opis* psihički bolesnih osoba; dok +3 znači da se pojam *opasno* u potpunosti odnosi na psihički bolesne osobe. Par pojmova naknadno je rekodiran na ljestvicu od 1 do 6, radi lakše interpretacije rezultata. Pri tome 1 označava najnegativniji odabir, a 6 najpozitivniji. Pojmovi označeni nulom izbačeni su iz daljnje analize jer su od strane sudionika procijenjeni irelevantnima za opis skupine psihičkih bolesnika.

Ljestvica socijalne distance

Za mjerenje stupnja prihvaćanja psihičkih bolesnika korištena je modificirana verzija Bogardusove ljestvice socijalne distance (Jokić-Begić i sur., 2005) kojom se ispituje koje su odnose ljudi spremni ostvariti s pripadnicima određene skupine. Ljestvica socijalne distance pokazala se dobrom mjerom bihevioralnih namjera i valjanim

prediktorom ponašanja (Stier i Hinshaw, 2007). Korištene kategorije odnosa bile su: psihički bolesnik kao – susjed, prijatelj, učitelj ili odgajatelj vlastite djece, životni partner brata ili sestre, životni partner vlastitog djeteta i vlastiti životni partner. Zadatak sudionika bio je da znakom plus (+) označe svaki odnos koji bi prihvatili, a znakom minus (-) svaki odnos koji ne bi prihvatili.

Na kraju su od sudionika traženi sljedeći sociodemografski podaci: spol, godine, naziv i smjer fakulteta, veličina mjesta u kojem su proveli veći dio svog života te procjena životnog standarda kućanstva. Dodatno, sudionicima je bilo postavljeno pitanje o stupnju kontakta s psihičkim bolesnicima, a uključena su i dva pitanja vezana uz prethodno iskustvo s Testom implicitnih asocijacija – znanje o testu i prijašnja iskustva rješavanja.

Postupak

Istraživanje je provedeno na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u prostoriji C-325 („Mali praktikum“). Po dolasku, sudioniku je dana pisana informacija o istraživanju te pisani informirani pristanak, gdje bi upisivanjem svoje jedinstvene šifre sudionici pristajali na sudjelovanje u istraživanju. Šifra se sastavljala prema unaprijed zadanom ključu za izradu, a služila je kasnijem povezivanju podataka dobivenih implicitnim odnosno eksplicitnim mjerama. Nakon toga, na računalu je pokrenut program *Inquisit5Lab* za rješavanje IAT-a. Na samom početku, sudionici su prepisali svoju jedinstvenu šifru u za to predviđeni prostor. Ukratko im je objašnjena uputa za rješavanje IAT-a, te im je rečeno da pažljivo čitaju upute prije svakog od blokova. Također, ponuđena im je mogućnost dodatne pomoći u slučaju da im nešto ipak nije jasno. Istraživač je potom napustio prostoriju. Po završetku IAT-a, sudionici bi se javili istraživaču i slijedio je drugi dio istraživanja (eksplicitne mjere). Dana im je kratka uputa te također mogućnost dodatne pomoći u slučaju da nešto ne razumiju. Istraživač je ponovno napustio prostoriju. Po završetku, sudionik je predao ispunjeni upitnik te dobio zahvalu za sudjelovanje u obliku malog poklona ili eksperimentalnog sata.

REZULTATI

Rezultati dobiveni istraživanjem obrađeni su pomoću *PASW 18* računalnog programa za statističku obradu, te pomoću programa *Inquisit5Lab* za računanje IAT *D*-mjere.

Tablica 1

Aritmetička sredina (*M*), standardna devijacija (*SD*), minimum (*Min*), maksimum (*Max*), Kolmogorov-Smirnov test (*K-S*), razina značajnosti K-S testa (*p*) te pouzdanost (α) Testa implicitnih asocijacija za stereotip o opasnosti psihičkih bolesnika

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>K-S</i>	<i>p</i>	α
IAT	0.13	0.468	-1.19	1.46	0.435	.992	.85

U Tablici 1 vidimo kako prosječan IAT efekt iznosi $M = 0.13$ (uz $SD = 0.47$), što je ispod granice za klasifikaciju efekta kao blagog (Greenwald i sur., 2003). Iz toga možemo zaključiti kako sudionici u prosjeku imaju tek vrlo blagu implicitnu asocijaciju stereotipa opasnosti s psihičkim bolesnicima u odnosu na tjelesne bolesnike. Teorijski raspon IAT-a u literaturi kreće se od -2 do 2, a u praksi rijetko prelazi raspon od -1.5 do 1.5 (Greenwald i sur., 2003). Prema tome, podaci iz Tablice 3 upućuju na relativno širok raspon rezultata na IAT-u. Distribucija rezultata testirana Kolmogorov-Smirnov testom ne odstupa značajno od normalne.

Pouzdanost IAT-a izračunata je uz pomoć Cronbach Alpha koeficijenta unutarnje konzistencije. Budući da IAT ne sadrži „tipične“ testovne zadatke, način računanja njegove pouzdanosti također se razlikuje. Nosek i suradnici (2007) navode više mogućih načina računanja njegove pouzdanosti, a u istraživanju se koristio jedan od tih načina: latencije prve i druge serije pokušaja na kompatibilnom bloku oduzete su od latencija prve i druge serije na nekompatibilnom bloku. Time je dobiveno 60 novih varijabli, među kojima je izračunata prosječna interkorelacija, odnosno pouzdanost. Kao što je vidljivo iz Tablice 1, ona iznosi $\alpha = .85$, što znači da je test visoko pouzdan (s obzirom na kriterije pouzdanosti postavljene od Nunnally i Bernstein, 1994).

Tablica 2

Broj sudionika (*N*), aritmetička sredina (*M*), standardna devijacija (*SD*), minimalni (*Min*) i maksimalni (*Max*) rezultat Ljestvice stavova, Termometra emocija i Semantičkog diferencijala

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Ljestvica stavova	127	107.28	10.282	75	124
Termometar emocija	127	52.70	18.283	10	100
Semantički diferencijal	95	3.43	0.996	1	6

Iz Tablice 2 vidljivo je kako sudionici iskazuju vrlo pozitivne stavove prema psihičkim bolesnicima na Ljestvici stavova. Minimalni rezultat na Ljestvici stavova jednak je prosjeku same ljestvice ($M = 75$), a maksimalni rezultat gotovo doseže teorijski maksimum ($Max = 125$). Na ljestvici Termometra emocija, sudionici ostvaruju rezultat blizak prosjeku ljestvice ($M = 50$), što ukazuje na uglavnom neutralne emocije sudionika prema psihičkim bolesnicima. Rasponom rezultata obuhvaćen je gotovo čitav raspon ljestvice. Na čestici Semantičkog diferencijala, prosječan rezultat ukazuje na to da sudionici procjenjuju psihičke bolesnike blago više bezopasnima nego opasnima, a raspon rezultata obuhvaća čitav raspon ljestvice.

Konstruktna valjanost

Tablica 3

Pearsonove korelacije (r) između Testa implicitnih asocijacija, Ljestvice stavova, Termometra emocija i Semantičkog diferencijala

	IAT	Ljestvica stavova	Termometar emocija	Semantički diferencijal
IAT	1			
Ljestvica stavova	.17	1		
Termometar emocija	.09	.59**	1	
Semantički diferencijal	.21*	.54**	.47**	1

Napomena: * $p < .05$; ** $p < .01$

Iz Tablice 3 vidljivo je kako korelacija IAT-a i Ljestvice stavova nije statistički značajna, kao ni korelacija IAT-a s ljestvicom Termometra emocija. S česticom Semantičkog diferencijala IAT korelira statistički značajno, premda blago (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012). Eksplicitne mjere međusobno su pozitivno i statistički značajno povezane, a te korelacije su umjerene do visoke (Petz i sur., 2012).

Kriterijska valjanost

Najprije je ispitana usporedna valjanost Testa implicitnih asocijacija provjerom razlike u stavovima prema psihičkim bolesnicima između studenata psihologije i studenata ostalih studijskih smjerova.

Tablica 4

Deskriptivni pokazatelji rezultata na IAT-u, Ljestvici stavova, Termometru emocija i Semantičkom diferencijalu za svaku od skupina posebno te vrijednosti t-testa (t) za ispitivanje značajnosti razlike u aritmetičkim sredinama između studenata psihologije i studenata ostalih studija na IAT-u i po pojedinim ljestvicama, uz pripadajuće stupnjeve slobode (df), razinu značajnosti (p) i Cohenovu veličinu efekta (d)

		N	M	SD	t	df	p	d
IAT	Studij psihologije	58	0.13	0.467	0.112	123	.911	.019
	Ostali studiji	67	0.12	0.460				
Ljestvica stavova	Studij psihologije	58	111.41	8.754	4.354	123	<.001	.785
	Ostali studiji	67	103.87	10.388				
Termometar emocija	Studij psihologije	58	57.66	18.160	2.719	123	.007	.487
	Ostali studiji	67	48.99	17.446				
Semantički diferencijal	Studij psihologije	42	3.81	1.087	3.258	73.51	.002	.691
	Ostali studiji	52	3.15	0.802				

Iz Tablice 4 vidljivo je kako nema statistički značajne razlike između studenata psihologije i ostalih studenata na Testu implicitnih asocijacija. Na Ljestvici stavova, studenti psihologije postižu statistički značajno viši rezultat od studenata ostalih studija. Veličina efekta iznosi $d = .785$, a što se smatra umjerenim efektom (Cohen, 1992). Na ljestvici Termometra emocija studenti psihologije također postižu statistički značajno viši rezultat nego studenti ostalih studija. Veličina efekta iznosi $d = .487$, što je efekt srednje veličine (Cohen, 1992). Konačno, i na čestici Semantičkog diferencijala studenti psihologije imaju statistički značajno viši rezultat od studenata ostalih studija. Veličina tog efekta iznosi $d = .691$, što znači da je efekt srednje veličine (Cohen, 1992). Iz svega navedenoga može se zaključiti kako studenti psihologije iskazuju bolje stavove prema psihičkim bolesnicima od studenata ostalih studija na eksplicitnim mjerama samoprocjene, dok na IAT-u nema takve razlike.

Tablica 5

Point-biserijalni koeficijenti korelacije Testa implicitnih asocijacija sa česticama Ljestvice socijalne distance

	Susjed	Prijatelj	Učitelj/odgajatelj djeteta	Partner brata/sestre	Partner djeteta	Vlastiti partner
IAT	.09	-.04	.18*	.10	.15	.18*

Napomena: * $p < .05$

Između IAT-a i čestica koje se odnose na psihičkog bolesnika kao susjeda, kao prijatelja, kao partnera brata ili sestre, te kao partnera djeteta nema statistički značajne povezanosti. Statistički značajna povezanost IAT-a vidljiva je kod čestica koje se odnose na psihičkog bolesnika kao učitelja/odgajatelja djeteta te kao vlastitog partnera. Iako su te povezanosti neznatne (Petz i sur., 2012), za njih je dalje napravljena regresijska analiza kako bi se utvrdila prediktivnost IAT-a povrh eksplicitnih mjera.

Tablica 6

Omjer vjerojatnosti (B), Waldov statistik ($Wald$) s pripadajućom razinom značajnosti (p) i eksponencijalni omjer vjerojatnosti ($Exp(B)$) Testa implicitnih asocijacija i Ljestvice stavova kao prediktora čestica Ljestvice socijalne distance, te proporcija objašnjene varijance (R^2_{CS} ; R^2_N) čestica Ljestvice socijalne distance dobivena stupnjevitom binarnom logističkom regresijskom analizom

			B	$Wald$	p	$Exp(B)$	$R^2_{(Cox\ i\ Snell)}$	$R^2_{(Nagelkerke)}$
Učitelj/odgajatelj djeteta	1. stupanj	Ljestvica stavova	0.146	26.02	<.001	1.158	.275	.370
	2. stupanj	Ljestvica stavova	0.143	24.58	<.001	1.153	.281	.378
Vlastiti partner	1. stupanj	IAT	-0.475	1.02	.313	0.622		
		Ljestvica stavova	0.149	27.80	<.001	1.160	.292	.390
	2. stupanj	Ljestvica stavova	0.145	26.39	<.001	1.156	.298	.397
		IAT	-0.463	0.98	.323	0.629		

Budući da je kriterijska varijabla u ovome slučaju dihotomna, korištena je binarna logistička regresijska analiza. Kako bismo utvrdili doprinos IAT-a u objašnjavanju dviju čestica Ljestvice socijalne distance povrh eksplicitne mjere stavova, analiza je napravljena u dva stupnja – prvi stupanj ukazuje na individualni doprinos Ljestvice stavova u objašnjenju varijance čestica Ljestvice socijalne distance, a drugi stupanj na promjenu u proporciji objašnjene varijance kada se IAT uvrsti u analizu kao drugi prediktor.

Iz Tablice 6 najprije je vidljivo kako za svaki porast rezultata na Ljestvici stavova raste i vjerojatnost da bi osoba *prihvatila* psihičkog bolesnika kao učitelja/odgajatelja vlastitog djeteta, a to vrijedi na oba stupnja regresijske analize. Na temelju $Exp(B)$ vrijednosti možemo zaključiti kako za svaki jedinični porast rezultata na Ljestvici stavova

sudionici imaju 1.158 puta veće šanse da će *prihvatiti* psihičkog bolesnika kao učitelja/odgajatelja djece. Ljestvica stavova značajan je prediktor u objašnjavanju ove čestice Ljestvice socijalne distance. Dodavanjem IAT-a u analizu vidljivo je kako on nije značajan prediktor navedene čestice povrh Ljestvice stavova. IAT i Ljestvica stavova zajedno objašnjavaju 28.1% odnosno 37.8% varijance navedenog kriterija, pri čemu IAT dodaje 0.6% do 0.8% objašnjene varijance.

Što se tiče čestice koja se odnosi na prihvaćanje psihičkog bolesnika kao vlastitog partnera, iz Tablice 6 vidljivo je kako za svaki porast rezultata na Ljestvici stavova ponovno raste vjerojatnost da bi osoba *prihvatila* psihičkog bolesnika kao učitelja/odgajatelja vlastitog djeteta, na oba stupnja regresijske analize. $Exp(B)$ vrijednost ukazuje na to da za svaki jedinični porast rezultata na Ljestvici stavova sudionici imaju 1.16 puta veće šanse da će *prihvatiti* psihičkog bolesnika kao vlastitog partnera. Ljestvica stavova značajan je prediktor u objašnjavanju i ove čestice Ljestvice socijalne distance. Nakon dodavanja IAT-a u analizu vidljivo je kako on nije značajan prediktor navedene čestice povrh Ljestvice stavova. IAT i Ljestvica stavova zajedno objašnjavaju 29.8% odnosno 39.7% varijance navedenog kriterija, pri čemu IAT dodaje 0.6% do 0.7% objašnjene varijance.

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati neke psihometrijske karakteristike Testa implicitnih asocijacija za stereotip o opasnosti psihičkih bolesnika.

Za potrebe istraživanja američka verzija IAT-a za stereotip o opasnosti psihičkih bolesnika prevedena je i adaptirana na hrvatski jezik. Prema deskriptivnim podacima o testu dobivenih ovim istraživanjem, prosječni IAT efekt ($M = 0.13$) ukazuje na vrlo blago povezivanje psihičkih bolesnika sa stereotipom o opasnosti, u odnosu na tjelesne bolesnike. Taj efekt je manji od većine koji se mogu pronaći u postojećoj literaturi. Budući da se IAT koristi u raznim domenama i ispituje različite teme, relevantnim za usporedbu u ovom slučaju treba istaknuti istraživanje koje je koristilo IAT vezan uz stavove o psihičkim bolesnicima, a u kojem su prosječni efekti iznosili od $M = 0.24$ do $M = 0.94$ (Techman i sur., 2006). Raspon rezultata na IAT-u dobiven ovim istraživanjem nalazi se unutar raspona od -1.5 do 1.5, a koji je u skladu s rasponom dobivenim u prethodnim istraživanjima u kojima se koristio IAT (Greenwald i sur., 2003). Što se tiče

deskriptivnih pokazatelja eksplicitnih mjera, na Ljestvici stavova sudionici su iskazali vrlo pozitivne stavove, dok su na ljestvici Termometra emocija i Semantičkog diferencijala ti stavovi ipak neutralniji i nalaze se oko teorijskog prosjeka ljestvica, te pokazuju blagu tendenciju k pozitivnijim vrijednostima.

S obzirom na rezultate eksplicitnih mjera, moguće da je ovako blag efekt na IAT-u rezultat prigodno odabranog uzorka studenata koji je sam po sebi obrazovaniji, otvoreniji i manje sklon osuđivati psihičke bolesnike (Levey, Howells i Levey MSc, 1995). Također, budući da je test bio usmjeren na mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika, možemo zaključiti kako odabrani uzorak u vrlo maloj mjeri smatra psihičke bolesnike opasnima. U istraživanju Jokić-Begić i suradnika (2005) sudionici su označavali pridjeve za koje misle da odgovaraju tipičnom psihičkom bolesniku, a pridjev „opasan“ bio je označen od strane sudionika u manje od 50% slučajeva. To odudara od pretežito sjevernoameričke literature u kojoj je stereotip opasnosti jedan od najčešće spominjanih kada se radi o psihičkim bolesnicima (npr. Corrigan i sur., 2003; Corrigan, 2004; Crisp i sur., 2000; Stier i Hinshaw, 2007; Wahl i Aroesty-Cohen, 2010). Moguće objašnjenje su razlike u kulturi – u Sjevernoj Americi vlada tzv. kultura straha (eng. *fear culture*), dok na području Europe taj fenomen nije toliko istaknut i ljudi se općenito osjećaju sigurnije nego u Sjevernoj Americi (Glassner, 1999). U prilog tome ide i istraživanje provedeno na europskom području, a u kojemu se također pokazalo kako sudionici ne smatraju psihičke bolesnike pretjerano opasnima (Levey i sur., 1995). Nadalje, izraženo individualistička kultura u Sjevernoj Americi također doprinosi otuđenju od ostalih ljudi, pa tako i od psihički bolesnih, stoga je moguće da nedostatak kontakta, koji se sustavno pokazao važnim faktorom u stigmatizaciji psihičkih bolesnika (npr. Corrigan i sur., 2001) dovodi do takvih mišljenja i povećanog straha. S druge strane, u Hrvatskoj, gdje se ljudi osjećaju sigurnije i manje su individualistički nastrojeni, moguće da postoji veći kontakt s psihičkim bolesnicima čime se smanjuje njihova percepcija opasnosti. Rezultati u ovom istraživanju pokazuju kako čak 62% sudionika poznaje osobu koja je psihički bolesna, 54% ima psihički bolesnu osobu u svojoj užoj ili široj obitelji, ili kao prijatelja, dok samo 6% sudionika izjavljuje kako nikada nisu imali nikakav kontakt s psihički bolesnom osobom. Takav visoki stupanj kontakta zasigurno je imao utjecaja na generalno pozitivne eksplicitne i implicitne stavove ovog uzorka.

Prvi problem istraživanja bio je utvrditi pouzdanost korištenog testa, a koja se pokazala višom nego što je bilo očekivano u odnosu na teorijski prosjek dobiven meta analizama ($\alpha = .85$ u odnosu na prosječni $\alpha = .79$). Pouzdanost je važna metrijska karakteristika, a odnosi se na točnost onoga što se mjeri (Nunnally i Bernstein, 1994). Iako postoje razne vrste pouzdanosti (npr. test-retest, pouzdanost paralelnih formi), Cronbachov Alpha koeficijent je najbolji za situaciju kada nema ponovljenih mjerenja nego se podatci prikupljaju jednokratno, kao što je slučaj s ovim istraživanjem (Guilford, 1968). Prema dobivenoj pouzdanosti, korišteni test pripada kategoriji visoko pouzdanih testova (Nunnally i Bernstein, 1994) i prema tome možemo tvrditi da su rezultati dobiveni njime točni i adekvatni za daljnje interpretacije.

Drugi problem bio je utvrditi konstruktну valjanost IAT-a provjerom povezanosti IAT-a s korištenim eksplicitnim mjerama. Najprije je ispitana korelacija s ljestvicom stavova, a koja je u skladu s očekivanjima bila pozitivna, no niska i neznčajna ($r = .17$). To je također u skladu s literaturom u kojoj prosječna korelacija IAT-a i eksplicitnih mjera iznosi $r = .24$ (oba iznosa spadaju u razrede vrlo blage povezanosti; prema Petz i sur., 2012). Korelacija IAT-a i ljestvice Termometra emocija nije statistički značajna, a što nije u skladu s literaturom u kojoj ta ljestvica s IAT-om korelira statistički značajno, a u najmanju ruku više nego standardzirani upitnici stavova (Hofmann i sur., 2003), što u ovom slučaju nije tako. Ipak, korelacija IAT-a i čestice Semantičkog diferencijala u skladu je s očekivanjima i iznosi $r = .21$ te je statistički značajna, što ide u prilog tome da su korelacije više kada su eksplicitne ljestvice temeljene na afektivnoj, a ne na kognitivnoj komponenti (Hofmann i sur., 2003). Jedno objašnjenje vrlo niske korelacije IAT-a i ljestvice Termometra emocija jest činjenica da je veliki broj sudionika (26%) birao srednju vrijednost ljestvice, u odnosu na ostale vrijednosti koje su birane podjednako kroz čitav raspon ljestvice. Kao što je Nosek (2007) predložio, konstrukti koji su pojedincima nebitniji i imaju manje jasno istaknute stavove o njima, koreliraju manje s IAT-om nego konstrukti koje su im bitni i o kojima su razmišljali i prije. Budući da većina sudionika u našem uzorku pripada studijima koji se ne bave aktivno temom psihičkih bolesnika, moguće je da su rezultati takvi upravo iz tog razloga.

Treći problem bio je utvrditi dva oblika kriterijske valjanosti IAT-a. Usporedna valjanost ispitana je razlikom u implicitnim i eksplicitnim stavovima prema psihičkim bolesnicima, a ovisno o studijskom smjeru sudionika. Premda u literaturi nije pronađen

primjer provjere usporedne valjanosti IAT-a, na temelju nalaza dobivenih eksplicitnim mjerama istog konstrukta (npr. Levey i sur., 1995), postavljena je pretpostavka da će studenti psihologije na IAT-u i na eksplicitnim mjerama imati statistički značajno pozitivnije stavove od studenata drugih studijskih smjerova. U ovom slučaju, to je potvrđeno za eksplicitne mjere, no ne i za IAT. Ovaj nalaz je zanimljiv, jer ukazuje na to da postoje razlike u rezultatu na mjerama koje zahtijevaju svjesnu, kontroliranu obradu informacija, dok se kod IAT-a, mjere koja zahvaća nesvjesne, implicitne procese, ta razlika gubi. Taj nalaz ne mora nužno ukazivati na slabu usporednu valjanost IAT-a. Prema teoriji koju je postavila Devine (1989), osobe sklone predrasudama razlikuju se od osoba koje nisu sklone predrasudama isključivo u ekspresiji predrasuda i stereotipa, ali ne i u automatskim, implicitnim stereotipima. U njenom istraživanju pokazalo se kako su efekti automatskog stereotipiziranja kod pojedinaca koji su se na samoprocjenama procijenili kao sklonima predrasudama bili jednaki kao kod pojedinaca koji su se procijenili kao da nisu skloni predrasudama (Devine, 1989). Moguće je da su studenti psihologije „naučili“ imati pozitivne stavove prema psihičkim bolesnicima, pa u skladu s time kod kontrolirane obrade iskazuju pozitivnije stavove, dok kod IAT-a nad kojim nemaju kontrolu pokazuju iste stavove kao i ostali studenti. U prilog boljim eksplicitnim stavovima studenata psihologije ide i Corriganova *hipoteza edukacije* (Corrigan, i sur., 2003). Studenti psihologije izloženi su brojnim predavanjima i literaturi koja ih uči činjenicama vezanima uz psihičke bolesnike te su svakako svjesniji svojih potencijalnih predrasuda i stereotipa, zbog čega ih i mogu bolje kontrolirati.

Prediktivna valjanost IAT-a provjerena je korelacijom IAT-a sa česticama Ljestvice socijalne distance. Ukupan rezultat inače se računa zbrajanjem svih pozitivnih izbora, ali u ovom slučaju to nije bilo logički moguće, budući da odgovori sudionika nisu odgovarali teorijski pretpostavljenom obrascu. Naime, pokazalo se kako su sudionici manje spremni prihvatiti odnos psihičkog bolesnika kao učitelja/odgajatelja djeteta nego odnose koji se u teoriji smatraju bližima, a to je partner braće i sestre ili partner vlastitoga djeteta. Iako to zvuči neočekivano, isti su rezultati dobiveni u istraživanjima na hrvatskom uzorku u kojima je korištena ista ljestvica (npr. Jokić-Begić i sur., 2005; Čarija, 2008). Iz tog je razloga korelacija računata za svaku od čestica posebno. Pokazalo se kako IAT značajno korelira s dvije čestice – prihvaćanje psihičkog bolesnika kao učitelja/odgajatelja vlastitog djeteta ($r = .18$) te kao vlastitog životnog partnera ($r = .18$).

Drugim riječima, što više pojedinac asocira stereotip opasnosti s psihičkim bolesnicima, to je manje vjerojatno da bi prihvatio navedene odnose.

Kod provjere prediktivnosti IAT-a povrh eksplicitne mjere Ljestvice stavova korištena je stupnjevita binarna logistička regresija. U regresijsku analizu uzete su samo dvije čestice Ljestvice socijalne distance, jer su samo one bile statistički povezane s IAT-om. Utvrđeno je kako IAT nije značajan prediktor ovih čestica, a povrh eksplicitne mjere dodaje tek vrlo mali doprinos u objašnjenju varijance kriterija (0.6-0.8%), što nije sukladno prethodnim istraživanjima koja uglavnom pokazuju veći doprinos IAT-a u objašnjavanju bihevioralnih namjera, kao i konkretnog ponašanja (npr. Uhlmann i sur., 2009). Mogući razlog tome je što, iako dobar reprezent bihevioralnih namjera, Ljestvica socijalne distance ipak nije ekvivalent konkretnom ponašanju. Budući da se prediktivna valjanost IAT-a pokazala većom za spontana ponašanja nad kojima pojedinac nema kontrolu (što nije slučaj s ljestvicom socijalne distance), moguće da bi ona bila veća kada bismo mjerili stvarna ponašanja (Uhlmann i sur., 2009).

Ograničenja i smjernice za daljnja istraživanja

Prvo ograničenje na koje se treba osvrnuti jest sam proces adaptacije Testa implicitnih asocijacija. Metoda *povratnog prijevoda* jedna je od najčešće korištenih metoda prevođenja mjernih instrumenata, no sadrži i određene nedostatke u smislu subjektivne perspektive prevoditelja (Ozolins, 2009). Iz tog razloga u procesu prijevoda ovog IAT-a sudjelovalo je više međusobno nezavisnih prevoditelja, a dodatno je organizirana i fokusna skupina, zbog čega se prijevod može smatrati reprezentativnim. Svejedno, budući je izbor riječi korištenih u IAT-u izvršen u Sjevernoj Americi (Teachman i sur., 2006), moguće je da bi relevantne riječi bile drugačije na području Hrvatske. Iz tog razloga, predlaže se da buduća istraživanja sama konstruiraju svoj IAT s obzirom na to da je proces konstrukcije prilično jednostavan, a podražajne riječi vrlo bitne za valjanost testa. Na taj način odabir riječi bio bi reprezentativniji za hrvatsku populaciju, što bi potencijalno rezultiralo većim IAT efektima i vjerodostojnijim rezultatima. Drugo ograničenje je prigodno odabran uzorak. Prema Milasu (2005), uzorak koji je prigodno odabran podložan je brojnim nedostacima i ograničenjima u donošenju zaključaka, a rezultati dobiveni na takvom uzorku ne mogu se primijeniti na generalnu populaciju. Uz to, ovaj prigodni uzorak studenata obilježen je i samoselekcijom, što dodatno povećava

vjerojatnost njihove međusobne sličnosti. Vjerojatnije je da se radi o studentima koji su aktivniji i otvoreniji od prosječnih studenata, te shodno tome manje skloni osuđivanju psihičkih bolesnika nego prosječni studenti, a pogotovo nego šira populacija (Levey i sur., 1995). Buduća bi istraživanja trebala koristiti druge metode uzorkovanja kako bi se dobio heterogeniji uzorak, čime bi rezultati bili valjaniji i reprezentativniji za populaciju studenata, ali i za širu populaciju.

Nadalje, budući da je stereotip o opasnosti psihičkih bolesnika u istraživanjima na hrvatskom uzorku pokazao slabu zastupljenost, istraživački fokus mogao bi se premjestiti na srodni stereotip nepredvidljivosti, a koji se pokazao jednim od najučestalijih stereotipa (npr. Jokić-Begić i sur., 2005). Iako pojam nepredvidljivosti nije identičan pojmu opasnosti, ta dva pojma su srodna i u literaturi se u kontekstu psihičkih bolesnika često pojavljuju zajedno (npr. Levey i sur., 1995), a u jednom je istraživanju pokazano kako ta dva stereotipa u kontekstu psihičkih bolesnika koreliraju čak $r = .74$ (Fracchia, Canale, Cambria, Ruest i Sheppard, 1976). Dakle, korištenje stereotipa nepredvidljivosti, ukoliko se promatra kao neizravni pokazatelj percepcije opasnosti, moglo bi rezultirati većim IAT efektima i dodatnim korisnim spoznajama u području stigmatizacije psihičkih bolesnika.

Što se tiče eksplicitnih mjera, valja spomenuti ljestvicu Termometra emocija te Ljestvicu socijalne distance. Kod ljestvice Termometra emocija pokazalo se kako većina uzorka bira srednju vrijednost (50). Mogući razlog tome je što sudionici nisu bili odveć motivirani donijeti točnu prosudbu zbog osobne irelevantnosti konstrukta (Nosek, 2005). Uz to, budući da je dokazano kako se povećanjem izbora smanjuje jednostavnost donošenja odluke (Schwartz, 2004), moguće da bi izbor koji je manji od ovdje korištenog (0-100) olakšao sudionicima donošenje prosudbe pa bi njihove procjene bile preciznije i samim time više odgovarale njihovim stvarnim afektima. Zbog navedenih razloga, u daljnjim istraživanjima preporučuje se korištenje ekvivalentne, ali drugačije koncipirane ljestvice. Također, modificiranu Ljestvicu socijalne distance trebalo bi dodatno prilagoditi, jer se i u ovom i u prošlim istraživanjima na hrvatskom uzorku (Čarija, 2008; Jokić-Begić i sur., 2005) pokazalo kako ona ne slijedi teorijski pretpostavljenu distancu pojedinih odnosa. Zbog toga je onemogućeno računati ukupni rezultat na ljestvici, već je potrebno svaku česticu pojedinačno analizirati, čime se gubi na statističkoj snazi i valjanosti zaključaka jer se potencijalno intervalna ljestvica reducira na nominalnu (Petz i sur., 2012). Daljnja bi istraživanja trebala razmotriti mjerenje stvarnog, konkretnog

ponašanja prema psihičkim bolesnicima koja bi sigurno bila mjerodavnija za zaključke, primjerice mjera *dileme zatvorenika* (Heider i Skowronski, 2007).

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da IAT ima visoku pouzdanost, dok je valjanost u nekim aspektima bolja, a u nekima slabija. Iako se radi se o vrlo zanimljivom instrumentu koji može pružiti puno novih spoznaja, nije sasvim jasno što se njime zapravo mjeri u ovom kontekstu. Zbog toga se predlaže njegovo daljnje istraživanje i provjeravanje metrijskih karakteristika, posebice kada je riječ o njegovoj primjeni na teme iz kliničke psihologije. Pri tome se vrlo važnim pokazao odabir podražajnih riječi, pa bi se tome trebala posvetiti velika pažnja. Buduća bi istraživanja trebala uzeti u obzir navedene nedostatke i prijedloge te proširiti spoznaje o IAT-u koji je i dalje vrlo slabo istražen na području Hrvatske.

Praktične implikacije

Rezultati ovog istraživanja mogu doprinijeti razumijevanju stigmatizacije psihičkih bolesnika iz drugačije prizme – implicitnih, nesvjesnih procesa i stereotipa. Često u praksi klinički psiholozi i ostali kliničari nisu svjesni svojih predrasuda i stereotipa, što nepovoljno utječe na njihov rad i na pacijente s kojima se svakodnevno susreću (Peris i sur., 2008). U ovom istraživanju pokazalo se kako studenti psihologije, iako pokazuju značajno bolje eksplicitne stavove prema psihičkim bolesnicima od studenata ostalih studijskih smjerova, na IAT-u nemaju značajno bolji rezultat. Uvid u tu spoznaju svakom bi pojedincu (poglavito kliničkog usmjerenja) mogao koristiti kako bi dublje razmislio o svojim predrasudama te ih postao svjesniji u svom radu s pacijentima.

Nadalje, uzimanje u obzir spoznaja dobivenih IAT-om moglo bi poboljšati i učiniti efektnijima programe destigmatizacije. Dosadašnji programi uglavnom se baziraju na pristupima edukacije i direktnog kontakta sa stigmatizirajućom skupinom (Corrigan i sur., 2001). U istraživanjima je pokazano kako edukacija i kontakt često vode do uspješne promjene stava, no te promjene su prilično spore (Crisp i sur., 2000), te kada uspiju poboljšati stavove potreban je stalan trud u održavanju tih stavova jer u protivnom oni s vremenom ponovno postaju lošiji (Schulze, Richter-Werling, Matschinger i Angermeyer, 2003). Bessenoff i Sherman (2000), tvrde kako se pokušaji smanjenja predrasuda i diskriminacije ne bi trebali usmjeriti samo na mijenjanje negativnih stereotipa, već i na inhibiciju automatskih negativnih evaluacija u prisustvu stigmatiziranih skupina. Shodno

tome, informacije dobivene IAT-om mogle bi biti jedinstven i važan izvor za potencijalno kreiranje programa za smanjenje stigmatizacije psihičkih bolesnika. Moguće da bi usmjeravanjem na nesvjesne i spontane procese predrasuda i stereotipa učinci takvih edukacija bili dublji i dugotrajniji, te vodili većoj promjeni stava od postojećih programa.

Konačno, ukoliko se IAT u kontekstu kliničke psihologije daljnjim istraživanjima pokaže valjanim i pouzdanim instrumentom, mogao bi se potencijalno koristiti i u dijagnostici. Na web stranici Sveučilišta Harvard s koje je preuzet korišteni IAT već postoje prototipovi testova, primjerice, koliko osoba povezuje pojam „ja“ s pojmom „depresija“/„anksioznost“ i slično. Ako je IAT zaista valjan instrument mjerenja implicitnih asocijacija te prediktor stvarnog ponašanja osobe, ostaje za daljnja istraživanja provjeriti može li takav tip mjerenja biti sastavni dio dijagnostičke prakse, čime bi se smanjila mogućnost simulacije i disimulacije nekih od simptoma i psihičkih poremećaja te bi se olakšao i unaprijedio sam proces dijagnostike u kliničkoj, a potencijalno i u forenzičkoj psihologiji.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti neke metrijske karakteristike Testa implicitnih asocijacija za stereotip o opasnosti psihičkih bolesnika. Rezultati istraživanja upućuju da korišteni IAT ima visoku pouzdanost tipa unutarne konzistencije te osrednju konstruktivu valjanost. Usporedna valjanost nije u skladu s pretpostavkama, a prediktivna valjanost u terminima bihevioralnih namjera povrh eksplicitne mjere stavova je slaba.

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da nije sasvim jasno što se Testom implicitnih asocijacija zaista mjeri u ovom kontekstu, ali tek su mali dio slike njegove valjanosti. IAT je instrument koji ima potencijala, no postoji veliki prostor za daljnja istraživanja i za razjašnjavanje implicitnih stavova i asocijacija te njihove uloge u objašnjavanju ljudskog ponašanja kao glavnog cilja znanstvene psihologije.

LITERATURA

- Angermeyer, M. C. i Matschinger, H. (2003). The stigma of mental illness: effects of labelling on public attitudes towards people with mental disorder. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 108, 304-309.
- Asendorpf, J. B., Banse, R. i Mücke, D. (2002). Double Dissociation Between Implicit and Explicit Personality Self-Concept: The Case of Shy Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83 (2), 380-393.
- Banse, R. i Kowalick, C. (2007). Implicit attitudes towards romantic partners predict well-being in stressful life conditions: Evidence from the antenatal maternity ward. *International Journal of Psychology*, 42 (3), 149-157.
- Banse, R. i Seise, J. i Zerbes, N. (2001). Implicit Attitudes towards Homosexuality: Reliability, Validity, and Controllability of the IAT. *Zeitschrift für Experimentelle Psychologie*, 48 (2), 145-160.
- Bessenoff i Sherman (2000). Automatic and controlled components of prejudice toward fat people: Automatic evaluation and stereotyping. *Social Cognition*, 18 (4), 329-353.
- Bing, M. N., LeBreton, J. M., Davison, H. K., Migetz, D. Z. i James, L. R. (2007). Integrating Implicit and Explicit Social Cognitions for Enhanced Personality Assessment. *Organizational Research Methods*, 10 (1), 136-179.
- Bohner, G. (2003). Stavovi. U: M. Hewstone i W. Stroebe (Ur.), *Socijalna psihologija*, (str. 196-234). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brochu, P. M. i Morrison, M. A. (2008). Implicit and Explicit Prejudice Toward Overweight and Average-Weight Men and Women: Testing Their Correspondence and Relation to Behavioral Intentions. *The Journal of Social Psychology*, 147 (6), 681-706.
- Cohen, J. (1992). A Power Primer. *Psychological Bulletin*, 112 (1), 155-159.
- Corrigan, P. W., River, L. P., Lundin, R. K., Penn, D. L., Uphoff-Wasowski, K., Champion, J., Mathisen, J., Gagnon, C., Bergman, M., Goldstein, H. i Kubiak, M. A.

- (2001). Three Strategies for Changing Attribution about Severe Mental Illness. *Schizophrenia Bulletin*, 27 (2), 187-195.
- Corrigan, P., Markowitz, F. E., Watson, A., Rowan, D. i Kubiak, M. A. (2003). An Attribution Model of Public Discrimination towards Persons with Mental Illness. *Journal of Health and Social Behavior*, 44, 162-179.
- Corrigan, P. (2004). How Stigma Interferes With Mental Health Care. *American Psychologist*, 59 (7), 614-625.
- Corrigan, P. W. i Miller, F. E. (2004). Shame, blame, and contamination: A review of the impact of mental illness stigma on family members. *Journal of Mental Health*, 13 (6), 537-548.
- Corrigan, P. W., Markowitz, F. E. i Watson, A. C. (2004). Structural levels of mental illness stigma and discrimination. *Schizophrenia bulletin*, 30 (3), 481-491.
- Crisp, A. H., Gelder, M. G., Rix, S., Meltzer, H. I. I Rowlands, O. J. (2000). Stigmatisation of people with mental illnesses. *The British Journal of Psychiatry*, 177 (1), 4-7.
- Cunningham, W. A., Johnson, C. L., Gatenby, J. C., Gore, J. C. i Banaji, M. R. (2003). Neural Components of Social Evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85 (4), 639-649.
- Cunningham, W. A., Johnson, M. K., Raye, C. L., Gatenby, J. C., Gore, J. C. i Banaji, M. R. (2004). Separable Neural Components in the Processing of Black and White Faces. *Psychological Science*, 15 (12), 806-813.
- Cvencek, D., Greenwald, A. G., Brown, A. S., Gray, N. S. i Snowden, R. J. (2010). Faking of the Implicit Association Test Is Statistically Detectable and Partly Correctable. *Basic and Applied Social Psychology*, 32, 302-314.
- Čarija, M. (2008). *Stigma zdravstvenog osoblja prema psihičkim bolesnicima*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56 (1), 5-18.

- Fazio, R. H. (1990). Multiple processes by which attitudes guide behavior: The MODE model as an integrative framework. *Advances in experimental social psychology*, 23, 75-109.
- Fazio, R. H., Sanbonmatsu, D. M., Powell, M. C. i Kardes, F. R. (1986). On the Automatic Activation of Attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50 (2), 229-238.
- Fiedler, K. i Bluemke, M. (2005). Faking the IAT: Aided and Unaided Response Control on the Implicit Association Tests. *Basic and Applied Social Psychology*, 27 (4), 307-316.
- Fracchia, J., Canale, D., Cambria, E., Ruest, E. i Sheppard, C. (1976). Public Views of Ex-Mental Patients: A Note on Percieved Dangerousness and Unpredictability. *Psychological Reports*, 38 (2), 495-498.
- Glassner, B. (1999). *The Culture of Fear: Why Americans Are Afraid of the Wrong Things*. New York: Basic Books.
- Greenwald, A. G. i Banaji, M. R. (1995). Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-Esteem, and Stereotypes. *Psychological Review*, 102 (1), 4-27.
- Greenwald, A. G., McGhee, D. E. i Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring Individual Differences in Implicit Cognition: The Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (6), 1464-1480.
- Greenwald, A. G., Banaji, M. R. i Nosek, B. A. (2003). Understanding and Using the Implicit Association Test: I. An Improved Scoring Algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85 (2), 197-216.
- Greenwald, A. G., Uhlmann, E. L., Poehlman, T. A. i Banaji, M. R. (2009). Understanding and Using the Implicit Association Test: III. Meta-Analysis of Predictive Validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97 (1), 17-41.
- Guilford, J. P. (1968). *Intelligence, creativity, and their educational implications*. San Diego: RR Knapp.

- Heatherton, T. F., Kleck, R. E., Hebl, M. i Hull, J. (2000). *Stigma: Social psychological perspectives*. New York: Guilford Press.
- Heider, J. D. i Skowronski, J. J. (2007). Improving the Predictive Validity of the Implicit Association Test. *North American Journal of Psychology*, 9 (1), 53-76.
- Hofmann, W., Gawronski, B., Gschwendner, T., Le, H. i Schmitt, M. (2003). A Meta-Analysis on the Correlation between the Implicit Association Test and Explicit Self-Report Measures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31 (10), 1369-1385.
- Ivezić, S. (2006). Stigma psihičke bolesti. *Medix*, 64, 108-110.
- Jackson, C. (2000). *Psihologijsko testiranje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Jokić-Begić, N., Kamenov, Ž. i Lauri Korajlija, A. (2005). Kvalitativno i kvantitativno ispitivanje sadržaja stigme prema psihičkim bolesnicima. *Socijalna psihijatrija*, 33 (1), 10-19.
- Kovačić, M. P., Galić, Z. i Kušan, M. (2015). Usporedba dvije verzije testa implicitnih asocijacija za mjerenje motiva za moći. *Suvremena psihologija*, 18 (2), 175-189.
- LeDoux, J. E. (2000). Emotion circuits in the brain. *Annual review of neuroscience*, 23 (1), 155-184.
- Levey, S., Howells, K. i Levey MSc, S. (1995). Dangerousness, unpredictability and the fear of people with schizophrenia. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 6 (1), 19-39.
- Martens, L. i Addington, J. (2001). The psychological well-being of family members of individuals with schizophrenia. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 36 (3), 128-133.
- McConnell, A. R. i Leibold, J. M. (2001). Relations among the Implicit Association Test, Discriminatory Behavior, and Explicit Measures of Racial Attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 435-442.
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Murray, C. J. i Lopez, A. D. (1996). Evidence-based health policy – Lessons from the Global Burden of Disease Study. *Science*, 274 (5288), 740-743.

- Nosek, B. A. (2005). Moderators of the Relationship Between Implicit and Explicit Evaluation. *Journal of Experimental Psychology*, 134 (4), 565-584.
- Nosek, B. A., Greenwald, A. G. i Banaji, M. R. (2005). Understanding and Using the Implicit Association Test: II. Method Variables and Construct Validity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31 (2), 166-180.
- Nosek, B. A. i Smyth, F. L. (2007). A Multitrait-Multimethod Validation of the Implicit Association Test. *Experimental Psychology*, 54 (1), 14-29.
- Nosek, B. A., Smyth, F. L., Hansen, J. J., Devos, T., Lindner, N. M., Ranganath, K. A., Smith, C. T., Olson, K. R., Chugh, D., Greenwald, A. G. i Banaji, M. R. (2007). Pervasiveness and correlates of implicit attitudes and stereotypes. *European Review of Social Psychology*, 18 (1), 1-53.
- Nunnally, J. C. i Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill.
- Oyserman, D. i Swim, J. K. (2001). Stigma: An insider's view. *Journal of Social Issues*, 57 (1), 1-14.
- Ozolins, U. (2009). Back translation as a means of giving translators a voice. *Interpreting & Translation*, 1 (2), 1-13.
- Pavelić, A. (2008). *Stigma socijalnih radnika prema psihičkim bolesnicima*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Peris, T., Teachman, B. A. i Nosek, B. A. (2008). Implicit and Explicit Stigma of Mental Illness. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 196 (10), 752-760.
- Perugini, M. (2005). Predictive models of implicit and explicit attitudes. *British Journal of Social Psychology*, 44, 29-45.
- Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Ross, C. A. i Goldner, E. M. (2009). Stigma, negative attitudes and discrimination towards mental illness within the nursing profession: a review of the literature. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 16 (6), 558-567.

- Rudman, L. A., Greenwald, A. G., Mellott, D. S. i Schwartz, J. L. K. (1999). Measuring the automatic components of prejudice: Flexibility and generality of the implicit association test. *Social cognition*, 17 (4), 437-465.
- Rudman, L. A. i Ashmore, R. D. (2007). Discrimination and the Implicit Association Test. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10 (3), 359-372.
- Rüsch, N., Angermeyer, M. C. i Corrigan, P. W. (2005). Mental illness stigma: concepts, consequences, and initiatives to reduce stigma. *European psychiatry*, 20 (8), 529-539.
- Scheff, T. J. (1966). Users and non-users of a student psychiatric clinic. *Journal of Health and Human Behavior*, 114-121.
- Schulze, B., Richter-Werling, M., Matschinger, H. i Angermeyer, M. C. (2003). Crazy? So what! Effects of a school project on students' attitudes towards people with schizophrenia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 107, 142-150.
- Schwartz, B. (2004). The tyranny of choice. *Scientific American Mind*, 14 (5), 44-49.
- Stangor, C. (2010). The Study of Sterotyping, Prejudice, and Discrimination Within Social Psychology. U: N. D. Todd (Ur.), *Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination*, (str. 1-5). Psychology Press: New York.
- Steffens, M. C. (2004). Is the Implicit Association Test Immune to Faking? *Experimental Psychology*, 51 (3), 165-179.
- Steffens, M. C. i Schulze König, S. (2006). Predicting Spontaneous Big Five Behavior with Implicit Association Tests. *European Journal of Psychological Assessment*, 22 (1), 13-20.
- Stier, A. i Hinshaw, S. P. (2007). Explicit and Implicit Stigma Against Individuals With Mental Illness. *Australian Psychologist*, 42 (2), 106-117.
- Teachman, B. A., Wilson, J. G. i Komarovskaya, I. (2006). Implicit and Explicit Stigma of Mental Illness in Diagnosed and Healthy Samples. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25 (1), 75-95.

Wahl, O. i Aroesty-Cohen, E. (2010). Attitudes of mental health professionals about mental illness: A review of the recent literature. *Journal of Community Psychology*, 38 (1), 49-62.

Žeželj, I., Lazarević, Lj. i Pavlović, M. (2010). Test implicitnih asocijacija: teorijske i metodološke osnove. *Psihologijske teme*, 19 (1), 45-69.

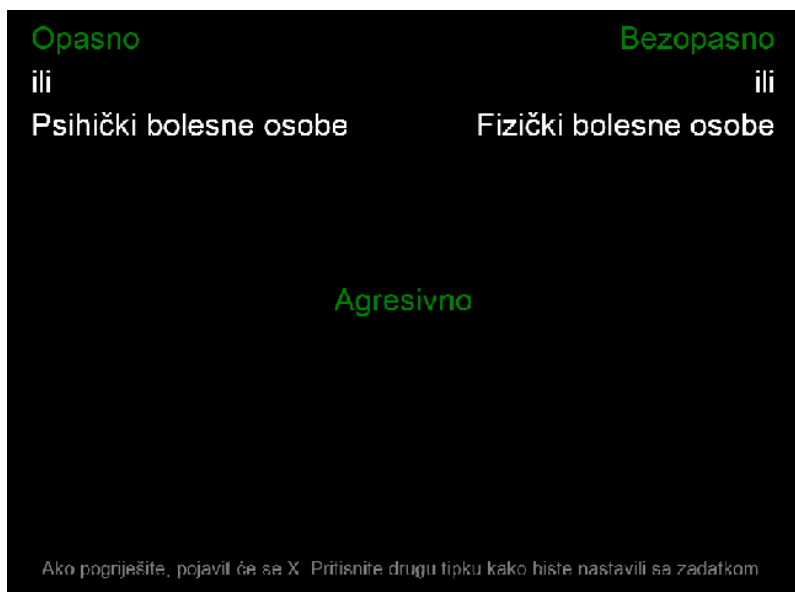
Prilog A – Izvorni nazivi podražaja za kategorije atributa i ciljnih pojmova američke verzije Testa implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika

ATRIBUTI		CILJNI POJMOVI	
dangerous	harmless	mentally ill people	physically ill people
dangerous	harmless	schizophrenia	diabetes
unsafe	safe	bipolar disorder	appendicitis
violent	peaceful	depression	cerebral palsy
aggressive	gentle	obsessive-compulsive disorder	multiple sclerosis

Prilog B – Podražaji za kategorije atributa i ciljnih pojmova korišteni u hrvatskoj verziji Testa implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika

ATRIBUTI		CILJNI POJMOVI	
opasno	bezopasno	psihički bolesne osobe	tjelesno bolesne osobe
opasno	bezopasno	shizofrenija	dijabetes
nesigurno	sigurno	bipolarni poremećaj	upala slijepog crijeva
nasilno	miroljubivo	depresija	cerebralna paraliza
agresivno	nježno	opsesivno kompulzivni poremećaj	multipla skleroza

Prilog C – Prikaz zaslona jednog od zadataka na Testu implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika

Prilog D – Shematski prikaz Testa implicitnih asocijacija za mjerenje stereotipa o opasnosti psihičkih bolesnika

Blok	Zadatak	Broj zadataka	Lijeva tipka „E“	Desna tipka „I“
1	kategorizacija ciljnih pojmova	20	Psihički bolesne osobe	Tjelesno bolesne osobe
2	kategorizacija atributa	20	Opasno	Bezopasno
3	kompatibilni zadatak 1	20	Psihički bolesne osobe + Opasno	Tjelesno bolesne osobe + Bezopasno
4	kompatibilni zadatak 2	40	Psihički bolesne osobe + Opasno	Tjelesno bolesne osobe + Bezopasno
5	zamjena ciljnih pojmova	20	Tjelesno bolesne osobe	Psihički bolesne osobe
6	nekompatibilni zadatak 1	20	Tjelesno bolesne osobe + Opasno	Psihički bolesne osobe + Bezopasno
7	nekompatibilni zadatak 2	40	Tjelesno bolesne osobe + Opasno	Psihički bolesne osobe + Bezopasno